

Tarv: en översiktlig inventering

Undertecknade, Per Löfgren och Gudrun Norstedt, båda professionella naturinventerare med mångårig vana av naturvärdesbedömning, genomförde 2013-07-23 en översiktlig naturvärdesinventering av ön Tarv. Inventeringen inriktades på öns avverkningsanmälda granskogar. Vår allmänna bedömning är att skogarna generellt har naturskogskaraktär och är mycket litet påverkade av skogsbruk och andra former av exploatering.

Vi uppmärksammade två bestånd med särskilt höga naturvärden, dels granskogen norr om den gamla viken NO om fiskeläget (gammal granskog med mycket död ved och flera rödlistade arter), dels granskogen på sydvästra Tarv (naturlig successionsskog i ett tidigare stadium, där död ved i mindre utsträckning hunnit uppkomma).

Vi betonar att vår inventering var mycket översiktlig och att vi inte undersökt alla delar av skogarna på Tarv.

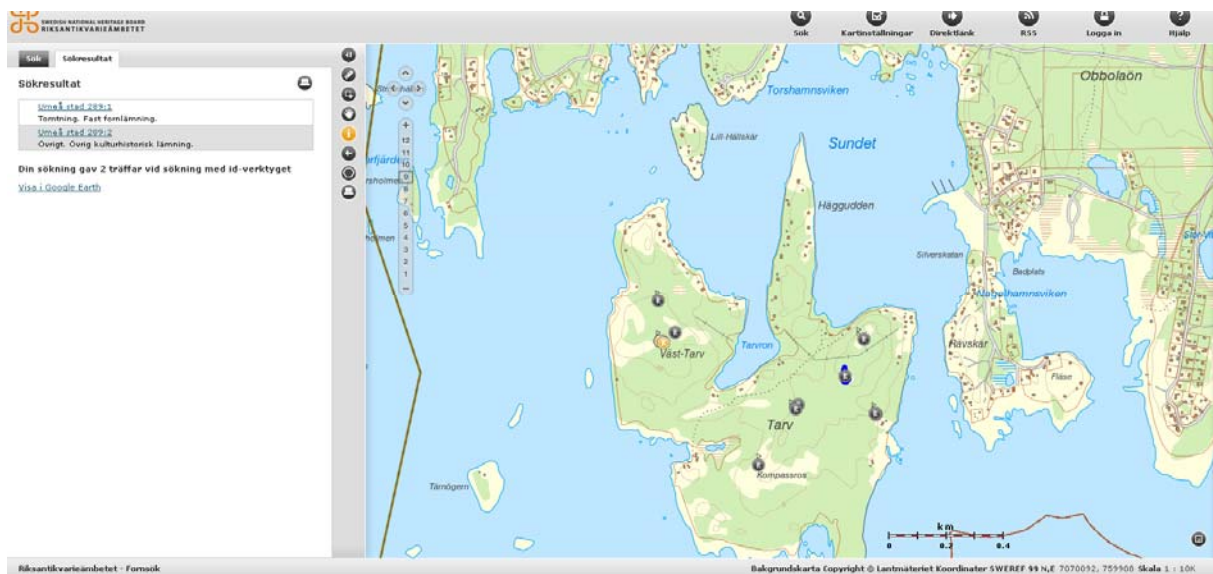
Alla våra artfynd finns inlagda på Artportalen.

Skogen på Tarv sedd ur ett kulturhistoriskt perspektiv

För att förstå och rätt bedöma ett områdes naturvärden är det viktigt att identifiera de processer som skapar förutsättningarna för områdets naturvärden, dels de naturliga processerna, dels effekterna av tidigare mänsklig påverkan. Vi börjar här med att diskutera den mänskliga påverkan som förekommit på ön.

Fornlämningar

På Tarv finns ett antal fornminnen, ”tomtningar”, som ligger i områden med klappersten, oftast i lä. De består av en urgröpning i klappret som uppkommit genom att stenar flyttats runt så att det bildats en relativt plan och jämn yta omgiven av en vall av sten. Nyttjandet har varit som ”tältplats”, man har vid tillfälliga övernattningar spänt ett tält, ett tygstycke/skinnstycke över några stolpar och förankrat det i kanten med sten. Där har man övernattnat vid fiske/säljakt eller vad det nu kan handla om. Tomtningar anses vanligen vara från järnålder eller tidig medeltid.

Figur 1. Skärmdump 2013-08-14 från Riksantikvarieämbetets hemsida som visar kända fornlämningar på Tarv. Förutom tomtningar rör det sig framför allt om så kallade kompassrosor som vanligen tillkommit i samband med fiske från senmedeltiden och fram till 1800-talet.

Vissa av tomtningarna på Tarv är registrerade i fornlämningsregistret (Figur 1), men vi har vid vårt besök sett att det finns fler. De förekommer utspritt över klapperstensmarkerna över hela ön. Markanvändning och påverkan av den mänskliga närvaro som tomtningarna indikerar bör kanske främst ha rört sig om vedtäkt, men eftersom det skedde för mycket länge sedan märks det knappast i de skogar som idag finns på Tarv.

Fiskeläget

På den västra delen av Tarv ligger en fiskehamn där det idag finns ett antal fiskebodar. Norr om den nuvarande hamnen finns en uppgrundad och igenväxande vik i vars innersta del man finner en övergiven gistvall av okänd ålder, kanske från början av 1800-talet. Viken var då mycket vindskyddad. Det nuvarande fiskeläget uppstod vid mitten av 1800-talet och användes fram till i början av 1900-talet. Man bodde åtminstone periodvis på ön, fiskade m.m, och redde fångsten på ön. Påverkan bör ha skett i form av vedtäkt och bete – bor man på ön säsongsvist har man med sig husdjuren.

Betesmarker vid tiden för laga skiftet

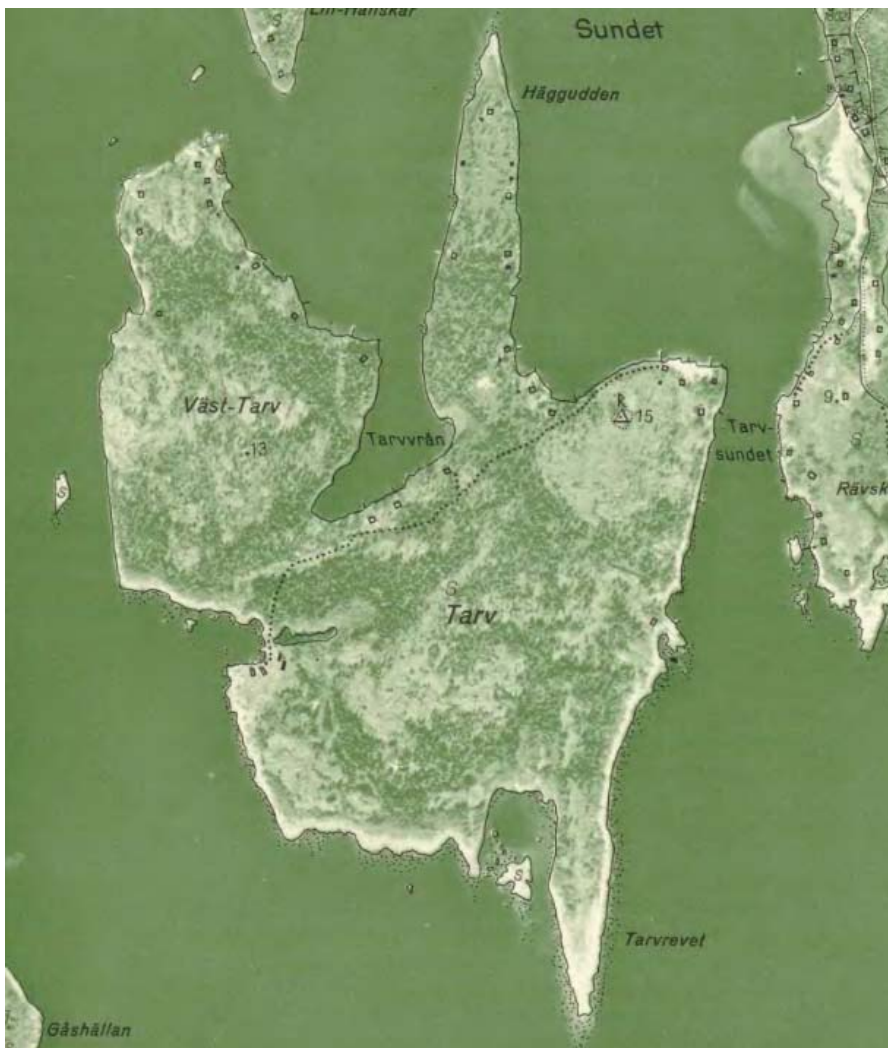

Figur 2. Tarv på lagaskifteskartan från 1889.

Många öar och skär användes mycket intensivt för bete i slutet av 1800-talet och början av 1900-talet. Exempelvis visar foton från Bredskär att den idag skogbeväxtade ön var nästan kal vid 1900-talets början. Tarv har inte varit lika hårt påverkad av bete. Det visar lagaskifteskartan från 1889 (Figur 2) med tillhörande beskrivning. I stort sett alla marker som

idag är skogbevuxna kallades för ”skogsmark” i beskrivningen till 1889 års karta. Som betesmarker betecknades endast några strandängar, myrland och andra fuktiga marker, totalt uppgående till 1,8 hektar. Eftersom dessa betesmarker knappast var inhägnade torde djuren även ha rört sig ut i skogsmarkerna, men troligen påverkade detta främst markvegetationen, inte trädsiktet. Det finns ingen anledning att tro att marker som var skogbevuxna 1889 sedan dess skulle ha röjts till betesmarker och därefter vuxit igen till de skogar som idag finns på Tarv.

Detta bekräftas av den gamla ekonomiska kartan, baserad på flygbilder från 1954, som visar att Tarv vid denna tidpunkt var täckt av mogen skog i ungefär samma omfattning som idag (Figur 3). Undantaget är den norra halvan av Häggudden, som var närmast kalavverkad. Det skogbevuxta Tarv skiljer sig vid denna tidpunkt från exempelvis Fläse, som var kalt, och Breddskär, där skogen var under uppväxt.

Figur 3. Tarv på ekonomiska kartan, baserad på flygbilder från 1954.

Fritidshusbebyggelse

Från och med 1920-talet har fritidshus byggts på Tarv. Stugorna ligger glest jämfört med exempelvis fritidshusområdena på Obbolaön. Troligen har bebyggelsen inte inneburit särskilt stor påverkan på ön utanför tomtmarkerna, även om stigar har anlagts och en del skuggande träd kan ha tagits ned.

Skogsbruk

På Väst-Tarv finns i den östligaste delen ett litet område som uppenbarligen varit kalhugget för några decennier sedan och som nu är ett tätt, likåldrigt granbestånd. Även på den norra delen av Väst-Tarv påträffas enstaka avverkningsstubbar, men det rör sig i allmänhet om plockhuggning vilket har bevarat kontinuiteten.

Häggudden, där skogen till stora delar var borta på 1950-talets ekonomiska karta, besöktes inte i samband med denna inventering.

På merparten av Tarv är det svårt att hitta avverkningsstubbar och det är uppenbart att något mer omfattande skogsbruk inte bedrivits tidigare.

Skogen på Tarv sedd ur ett naturvetenskapligt perspektiv

Landhöjning och naturliga skogssuccessioner

Tarv är som helhet präglad av landhöjningen. Ny mark stiger hela tiden upp ur havet och koloniserar av växter. Först uppkommer strandängar, som växer igen med gråal och rönn i takt med att marken höjer sig och alltmer sällan hamnar under vatten. I lövträdens skugga grov granfrön och när lövträden så börjar dö efter ungefär 100 år blir granarna alltmer dominerande. En skog som uppkommer på detta sätt är en verklig urskog, även om den inte är särskilt gammal. Om skogsbrukspåverkan saknas har kustgranskogen en mycket hög grad av naturlighet, en faktor som brukar anses väga tungt vid bedömning av naturvärde.

Lavrikedomen är ofta påfallande i de av fuktig luft påverkade kustgranskogarna. Ju äldre skogen blir, desto fler nyckelelement tillkommer i form av bland annat gamla träd, döda träd och lågor. Eftersom de allra flesta kustgranskogar avverkas när träden anses mogna hinner de dock sällan ackumulera så mycket död ved som urskogarna i inlandet. Antalet rödlistade arter är heller inte så stort, eftersom arterna inte hunnit kolonisera skogen. Det gäller i synnerhet på öar som Tarv som ligger en bit från närmaste spridningskälla. Om man tillämpar samma måttstock som på inlandets urskogar är därför risken stor att man underskattar naturvärdena i skogar av den typen som finns på Tarv.

Sverige har ett särskilt ansvar för kustgranskogar på landhöjningsmark, eftersom de förutom i vårt land bara förekommer i Finland. Delar av skogen på Tarv uppfyller kriterierna för den naturmiljö som i EU:s habitatdirektiv kallas för ”Skogar på landhöjningskust” (9030), och som Sverige enligt direktivet ska se till att skydda i tillräcklig omfattning.

Generellt måste kustgranskogar som i liten grad är påverkade av skogsbruk anses ha höga naturvärden eftersom de uppkommit genom naturlig succession på jungfrulig mark och så gott som enbart påverkas av naturliga processer. Antalet rödlistade arter kommer med säkerhet att växa mycket snabbt i takt med att träden blir äldre och mängden död ved ökar. När arterna en gång etablerat sig på Tarv kan de snabbt sprida sig till nytillkommande skogar.

Ett landskapsperspektiv

Vi lever idag i ett fragmenterat landskap, uppkommet genom ett allt mer intensifierat markutnyttjande. De naturvärden som finns och registreras bör därmed ses i ett längre bevarandeperspektiv utifrån hur de är aggregerade i landskapet, och därmed vilka förutsättningar som finns för de funna naturvärdenas långsiktiga bevarande.

När det gäller den typ av skogar som i stor utsträckning förekommer på Tarv, ostörda landhöjningsskogar, kan liknande miljöer uppkomma i områden med relativt ostörda landhöjningsprocesser. Sådana finns runt Holmöarna, i mosaiken på fastlandssidan tvärsöver med Skeppsviks skärgård och Bjurens naturreservat men även runt Osnäs. Norrut finns ett större område runt Bjuröklubb. Söderut må man fara till Norrbyskärr och Snöans naturreservat för att hitta liknande miljöer. Lokalt finns Strömbäck-Konts naturreservat som ligger inom synhåll från ön Tarv. Annars är Västerbottens kustland i allmänhet relativt hårt påverkat av

både skogsbruk och fritidsbebyggelse. Det är därför mycket ont om naturliga kustgranskogar av den typ som fortfarande finns på Tarv.

Besökta delområden

Här beskrivs de områden som besöktes under vår inventering. Observera att inventeringen skedde under kort tid och att alla delar av ön inte har besökts.

Granskog på Tarvs östra sida

Mellan hällmarkerna på Tarvs östra sida finns ett område med flerskiktad, grandominerad barrblandskog. På marken dominerar blåbär tillsammans med lingon och markskiktet består av mossor. Trädens ålder uppskattas till i allmänhet 80–90 år och riktigt gamla träd saknas. Inte desto mindre är beståndet hänglavsrikt med i synnerhet stora mängder grå tagellav. Stora exemplar av slånlav förekommer också. Däremot är lågorna få.

Figur 4. Den glesa och relativt torra skogen i den södra delen av östra Tarv.

I den södra delen av området blir marken torrare och mer blockrik med rätt stora block (Figur 4). Inslaget av tall ökar samtidigt som skogen blir luckigare. Här och var finns klapperstensfält.

På en granlåga i den talldominerade och öppna skogen hittades granticka (rödlistad, NT), violticka och klibbticka. Trots fyndet av granticka tror vi inte att kontinuitetskrävande eller rödlistade arter förekommer i någon större utsträckning i det här området.

Granskog norr och nordost om Tarvrevet

Strax norr om där Tarvrevet går ut från Tarv växer relativt tät, klen granskog på blockrik mark. Inte heller här är träden anmärkningsvärt gamla, men hänglavar förekommer rikligt. Det finns också ett visst inslag av död ved, men vi tror inte att kontinuitetskrävande eller rödlistade arter förekommer här i någon större utsträckning.

Granskog på sydvästra Tarv

Figur 5. Granskogen på sydvästra Tarv.

Norr om Tarvs södra strand, väster om Tarvrevet, finns en naturlig skogssuccession från strandzonen och uppåt. Området ligger bara på ett par meters höjd över nuvarande högvattenlinje varför skogen torde vara första generationens barrskog. Skogen är en grandominerad ristyp med inslag av enstaka tallar. Lågor är ovanliga, vilket torde bero på att den första generationen granar inte börjat dö i någon större utsträckning. Inte desto mindre finns ansamlingar av granlågor på flera ställen. I den något högre liggande delen påträffades vedticka på en granlåga. I den nordvästra delen, närmare fiskeläget, noterades granticka (rödlistad, NT) på en avblåst gran, både på den stående och den liggande delen.

Vi menar att granskogen på sydvästra Tarv har höga naturvärden eftersom det är en naturskog präglad av naturliga processer där nyckelelement förekommer. Skogsstyrelsen bör här avgränsa ett objekt med naturvärden. Exakt hur avgränsningen bör se ut kan vi dock inte säga utan ytterligare inventering.

Granskog norr om den gamla viken NO fiskeläget

Figur 6. Granlåga med gränsticka norr om den gamla viken NO fiskeläget.

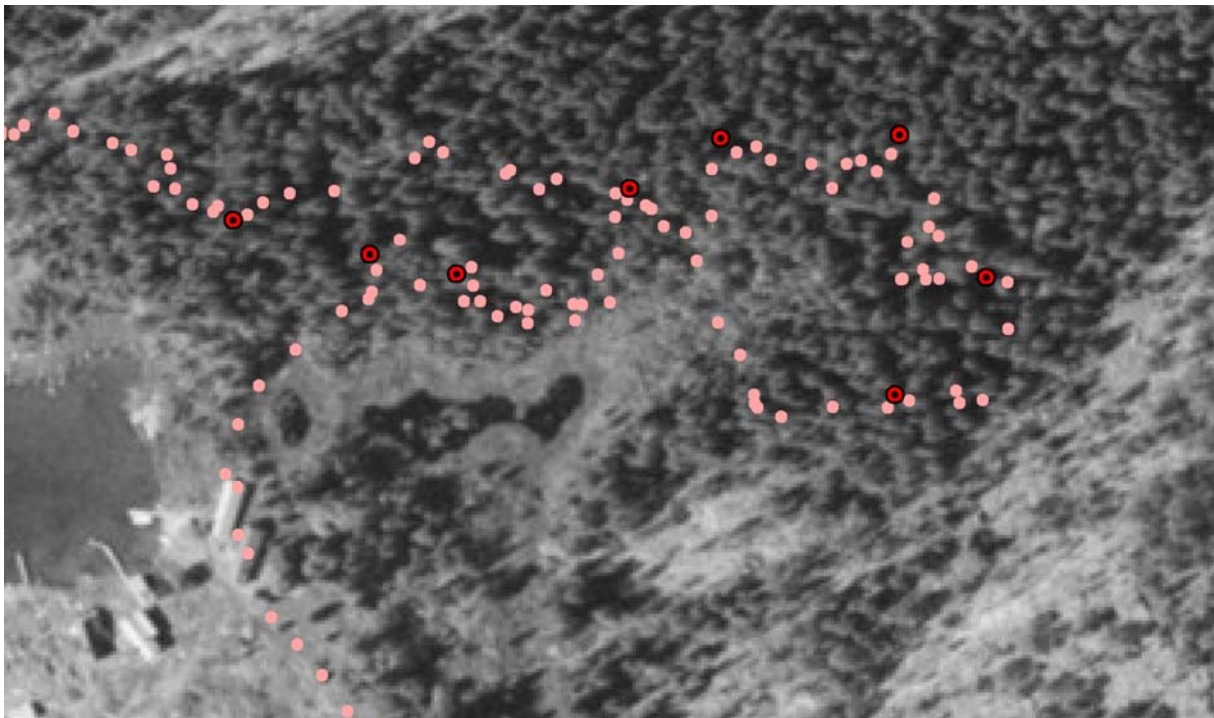
Norr om den gamla viken nordost om fiskeläget, nu en igenväxande våtmark med en smal vattenspegel i mitten, växer gammal granskog med inslag av enstaka tallar. Här finns ett större inslag av gamla granar och lågor än på resten av ön. Grå tagellav förekommer rikligt. Fyra rödlistade (samtliga NT) arter påträffades på granlågor: gränsticka, ullticka, granticka och kötticka. Antalet rödlistade arter kan tyckas lågt, men flera fynd gjordes av varje art inom ett mycket begränsat område, vilket visar att här finns god tillgång på värdefulla substrat. Att antalet arter inte är så högt torde därför främst bero på att få arter hunnit kolonisera området. Nyckelelement är det ingen brist på. Beståndet har mycket goda förutsättningar att hysa fler rödlistade arter inom en mycket snar framtid.

Figur 7. Granlåga med kötticka i granskogen norr om viken vid fiskeläget.

I samma område har Skogsstyrelsen vid en första bedömning avgränsat två mindre nyckelbiotoper med ett område med naturvärden emellan. Vi kan emellertid inte se att det finns någon anledning att göra skilda bedömningar inom detta homogena och naturligt väl avgränsade bestånd. Våra artfynd var jämnt utspridda över beståndet längs den väg vi gick (Figur 8) och inte begränsade till de delar som Skogsstyrelsen avgränsat som nyckelbiotoper. Mängden granlågor varierar visserligen, men det är helt och hållet beroende på slumpen. Inom de närmaste åren kommer granar att blåsa av och dö och bilda nya lågor inom de delar där det just nu inte finns så mycket död ved.

Vi menar att hela detta bestånd, naturligt avgränsat mellan Dansarhällan, fiskeläget och den stora hållmarken närmast öster om fiskeläget, har mycket höga naturvärden och är en självklar nyckelbiotop.

Figur 8. Rödlistade arter (röda prickar) påträffade i granskogsområdet NO om fiskeläget. De rosa prickarna visar hur inventerarna gått.

Norra delen av Väst-Tarv

På norra delen av Väst-Tarv växer barrblandskog där både gran och tall är vanliga. Träden varierar i höjd och dimension och skogen är luckig. Andelen gamla träd är mindre än i de övriga gran- och barrblandskogsbestånden på ön, men enstaka gamla träd förekommer. Det finns också enstaka lågor. Det går att hitta avverkningsstubbar här och där, men de är inte särskilt vanliga. Vi misstänker därför att den mänskliga påverkan som skett här ligger långt tillbaka i tiden – kanske så tidigt som i samband med Strömbäcks glasbruk?

Kötticka (rödlistad, NT) hittades på en granlåga i norra delen. I öster hittades granticka (rödlistad, NT) på en stående, levande gran. Trots dessa fynd tror vi inte att kontinuitetskrävande eller rödlistade arter förekommer i någon större utsträckning i det här området.

Tillägg: marksvampar i tallskogar

Vid ett besök på Tarv som en av oss (Gudrun Norstedt) gjorde 2013-08-24 påträffades ett par rödlistade marksvampar (båda NT) i tallskogar, nämligen skrovlig taggsvamp och luddfingersvamp (positioner inrapporterade till Artportalen). Det är uppenbart att många fler

intressanta arter kan påträffas på Tarv. Det gäller inte minst marksvampar, eftersom de knappt hade börjat visa sig vid vår inventering 2013-07-23. Det finns behov av ytterligare inventeringar för att mer fullständigt kartlägga naturvärdena i Tarvs skogar.

Umeå 2013-08-28

Per Löfgren

Gudrun Norstedt